

De man die naar Auschwitz wilde

Denis Avey

&

Rob Broomby

De man die naar Auschwitz wilde

the house of books

Eerste druk, april 2011
Derde druk, mei 2011

Oorspronkelijke titel

The Man Who Broke Into Auschwitz

Uitgave

Hodder & Stoughton Ltd, London

Copyright © 2011 by Denis Avey

Copyright voorwoord © 2011 Martin Gilbert

Copyright voor het Nederlandse taalgebied © 2011 by The House of Books,
Vianen/Antwerpen

Vertaling

Rob van Moppes

Omslagontwerp

Pinta grafische producties

Foto auteur

© David Poole

Opmaak binnenwerk

ZetSpiegel, Best

ISBN 978 90 443 2952 0

D/2011/8899/90

NUR 320

www.thehouseofbooks.com

All rights reserved.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Ter nagedachtenis aan Ernie Lobet,
en een man die ik alleen heb gekend als Hans.

Voorwoord

DIT IS EEN HEEL BELANGRIJK boek; een tijdige herinnering aan de gevaren waartegenover iedere maatschappij zich gesteld ziet zodra intolerantie en racisme de overhand krijgen. Denis Avey, die inmiddels tweeënnegentig jaar oud is, wil dat zijn boek ons eraan herinnert dat fascisme en genocide niet zijn verdwenen. In zijn eigen woorden: 'Het kan hier ook gebeuren.' Het zou inderdaad overal kunnen gebeuren waar men toestaat dat het vernislaagje van de beschaving afslijt of met boze opzet of destructieve oogmerken wordt weggepoetst.

Het is een groot goed dat Denis Avey nu in staat is zijn verhaal te vertellen. Velen van hen die door de trauma's van de oorlogsjaren zijn getroffen, onder wie de Joodse overlevenden van de Holocaust, ondervonden, net als ik, dat in 1945 'niemand wilde luisteren'. Vijfenzestig jaar later verwelkomde de toenmalige premier Gordon Brown hem op Downing Street 10 om zijn verhaal aan te horen, om zijn moed te prijzen en om hem een medaille te geven met de inscriptie IN DIENST VAN DE MENSHEID.

Er is moed voor nodig om getuigenis af te leggen. Tot op de dag van vandaag denkt Denis Avey, naast zoveel andere gruwe-

lijke ervaringen, met afschuw terug aan een Joodse jongen ‘die in de houding stond, doorweekt met bloed was en tegen zijn hoofd werd geslagen’. Dit boek zou moeten worden gelezen door iedereen die kennis wil nemen van een ooggetuigenverslag van de nachtmerrie die het slavenwerkkamp bij Buna-Monowitz, vlak bij Auschwitz, was, waar met name de Joodse gevangenen op afschuwelijke wijze werden mishandeld en vermoord zodra zij te zwak waren om voor de opzichters van de SS te werken.

De ervaringen van Denis Avey met de wijze waarop de nazi's de Joden behandelden zijn schokkend – en dat moeten ze ook zijn, want de menselijke geest heeft moeite een wereld binnen te gaan die wordt overheerst door wreedheid en waar een klein gebaar jegens een Joodse gevangene een zeldzaam straalje licht en troost biedt. Avey vertelt ons ook van de tijd dat hij krijgsgevangen werd gemaakt: van zijn gevechten in de Westelijke Woestijn. Ook hier doet hij verslag zonder zijn ogen te sluiten voor de verschrikkingen en de dood van zijn vriend Les, die naast hem ‘aan flarden werd geschoten’. ‘Les was de man met de sprankelende ogen. Ik was samen met hem helemaal uit Liverpool gekomen, ik had met zijn zus Marjorie gedanst, bij zijn ouders aan de keukentafel gezeten, om hun grapjes gelachen en samen met hen de maaltijd gebruikt.’ En dan zijn eerste reactie toen hij ontdekte dat Les voor de helft aan flarden was geschoten en hij niets anders kon denken dan ‘godzijdank dat ik het niet was’. Die reactie zit hem nog steeds dwars.

De oprechtheid van dit boek maakt het extra indrukwekkend. De beschrijving van Buna-Monowitz is rauw en waarheidsgetrouw. Door zijn Britse uniform met een Joodse gevangene te ruilen voor diens gestreepte lompen en naar de Joodse vleugel van dat uitgestrekte werkkamp te gaan werd hij een getuige. ‘Ik moest met eigen ogen zien wat er gebeurde,’ schrijft hij. Onze kennis van een van de vreselijkste uithoeken van het nazirijk wordt vergroot omdat hij dat heeft gedaan. Dit boek

is zowel een eerbetoon aan Denis Avey als aan degenen wier verhaal hij vastbesloten was te vertellen – met gevaar voor eigen leven.

Sir Martin Gilbert
8 februari 2011

Proloog

22 januari 2010

TOEN IK BIJ DE VERSTERKTE hekken van Downing Street uit de taxi stapte, werd er een microfoon onder mijn neus geduwd. Wat kon ik ze vertellen? Ik was daar vanwege iets wat ik in de oorlog had gedaan – niet mijn deelname aan de strijd in de Westelijke Woestijn, niet mijn verblijf in Duitse gevangenschap, maar om wat er in Auschwitz was gebeurd.

In 1945 had niemand naar me willen luisteren, dus heb ik er de afgelopen zestig jaar grotendeels over gezwegen. Mijn eerste vrouw heeft er het meest onder geleden. Ik werd wakker, badend in het zweet, tussen doorweekte lakens, gekweld door steeds weer dezelfde droom. Ik zie die arme drommel nog steeds voor me: in de houding, doorweekt met bloed, terwijl er op zijn hoofd en zijn schouders werd ingebeukt. Ik beleef het elke dag opnieuw, zelfs nu nog, bijna zeventig jaar later. Toen ik Audrey, mijn tweede vrouw, ontmoette wist ze dat er iets loos was en ze wist dat het iets met Auschwitz te maken had, maar het heeft toch nog tientallen jaren geduurd voor ik er met haar over kon praten. De laatste tijd kan ik er niet over ophouden en ze denkt dat ik ge-

vangenzit in het verleden; dat ik het van me af moet zetten, dat ik vooruit moet kijken. Dat is niet gemakkelijk op mijn leeftijd.

De gepolitoerde deur van Downing Street 10, die ik zo vaak op het journaal had gezien als omlijsting van de leiders van het land, ging open en ik stapte naar binnen. In de hal werd mijn jas aangenomen en iemand ging me voor, de trap op, langs ingelijste portretten van voormalige premiers. Op zeker moment stond ik tegenover een foto van Churchill en ik bedacht dat het een verbazingwekkend klein fotootje was voor zo'n grootse leider. Ik bleef leunend op mijn metalen wandelstok even stilstaan om op adem te komen, voordat ik mijn weg omhoog vervolgde langs de naoorlogse premiers, met bijna bovenaan Thatcher, Major en Blair.

Ik zeeg neer op een stoel – ik was eenennegentig en had tijd nodig om bij te komen van de klim. Ik keek eerbiedig om me heen naar de grandeur van de Terracotta Kamer met zijn hoge plafonds en kroonluchters. Ik wist dat Gordon Brown die ochtend had aangekondigd dat hij zou verschijnen voor de enquête-commissie die een onderzoek instelde naar de oorlog in Irak, en met de verkiezingen in aantocht wist ik niet of hij wel tijd had om me te ontvangen. Aan die twijfel kwam heel plotseling een einde. De premier kwam de kamer binnen, liep recht op me af en pakte mijn hand.

Hij sprak heel zachtjes, bijna fluisterend. De kamer was nu vol met mensen, maar toch voelde het als een intens persoonlijk moment. 'We zijn heel erg trots op u. Het is een voorrecht voor ons u hier te mogen ontvangen,' zei hij. Ik was ontroerd.

Zijn vrouw Sarah stelde zich aan me voor. Ik wist niet wat ik moest doen dus kuste ik haar hand en zei dat ze in het echt mooier was dan op televisie. Dat was ook zo, al had ik dat niet mogen zeggen. Het was gelukkig het soort indiscretie waar iemand van eenennegentig mee wegkomt. Ik verhuisde snel naar veiliger terrein en voegde eraan toe: 'Ik heb genoten van de toespraak die u laatst hebt gehouden.' Ze glimlachte en bedankte me.

De persfotografen en televisieploegen wilden opnames van ons samen. Ik vond dat de premier zich politiek in zwaar weer bevond en zei hem dat de manier waarop zijn collega's hem in de rug staken mij totaal niet beviel en dat ik ten volle bereid was hem te helpen als hij daar behoefte aan had. Hij glimlachte en zei dat hij het in zijn oren zou knopen. 'Ik zou nog voor geen miljoenen in uw schoenen willen staan,' zei ik. Ik had dan misschien niet op hem gestemd, maar hij was een fatsoenlijke kerel en ik was onder de indruk van zijn oprechtheid.

Hij schonk me zijn onverdeelde aandacht en voor een poosje leek het alsof alle anderen in de kamer niet bestonden. Ik heb een glazen oog – nog een souvenir overgehouden aan mijn tijd in Auschwitz – en ik deed mijn uiterste best om hem met mijn goede oog nauwkeurig te observeren. Het gezichtsvermogen van meneer Brown is ook beperkt en we zaten zo dicht bij elkaar tijdens ons gesprek dat onze voorhoofden elkaar bijna raakten.

Hij sprak over 'moed' en 'onverschrokkenheid' en ik begon hem te vertellen over Auschwitz, I.G. Farben, de SS, alles kwam ter sprake, zonder een duidelijke volgorde. Op zeker moment kon ik niet op een bepaald woord komen en rolde het woord '*Häftling*' eruit, het Duitse woord voor gevangene. 'Dat overkomt mij tegenwoordig ook wel vaker als ik terugdenk aan die tijd,' zei een overlevende van de concentratiekampen die deel uitmaakte van de aanwezigen.

Dat ik korte tijd later werd geëerd als een van de zevenentwintig 'Helden van de Holocaust' was om verlegen van te worden. De meesten werden postuum geëerd. Slechts twee van ons waren nog in leven; de ander was Sir Nicholas Winton, die in Tsjecho-Slowakije meer dan zeshonderd kinderen had gered. Ik kwam ervandaan met een massief zilveren plak met daarop de woorden 'IN DIENST VAN DE MENSHEID'. Op weg naar buiten zei ik tegen een journalist dat ik, als ik nu zou sterven, een gelukkig man zou zijn. Het heeft bijna zeventig jaar geduurd voor ik in staat was dat over mijn lippen te krijgen.

Nu ik kan spreken over die gruwelijke tijden heb ik het gevoel dat er een last van mijn schouders valt. Ik kan rustig terugkeren naar het begin, het moment van de persoonsverwisseling.

Midden 1944

Ik wist dat we snel moesten zijn. Ik wachtte, versholen in de kleine keet. Ik wist niet eens zeker of hij wel zou komen, maar hij kwam en toen hij naar binnen glipte trok ik mijn uniformjasje uit. Hij deed de deur dicht, sloot het kabaal van dat afschuwelijke bouwterrein buiten en trok haastig zijn smoezelige gestreepte uniform uit. Hij gooide de dunne kledingstukken naar me toe en ik trok ze zonder te aarzelen aan. Toen keek ik toe terwijl hij mijn Britse gevechtstenu aantrok, waarbij hij regelmatig een blik over zijn schouder wierp in de richting van de deur.

Hij was een Nederlandse Jood en voor zover ik wist heette hij Hans. Na die eenvoudige persoonsverwisseling tussen ons viel ik niet langer onder bescherming van de Geneefse Conventie; ik had mijn uniform, mijn reddingsboei, mijn grootste kans om dat gruwelijke oord te overleven overgedragen aan een ander. Van nu af aan droeg ik zijn kleren en werd ik behandeld zoals hij was behandeld. Als ik ontmaskerd werd als indringer, zouden ze me ter plekke hebben doodgeschoten. Dat behoeft geen betoog.

Het was midden 1944 toen ik uit vrije wil Auschwitz III binnenging.

Hoofdstuk 1

IK BEN NOOIT IN MILITAIRE dienst getreden om voor Koning en Vaderland te vechten, maar ik was wel een echte patriot. Nee, ik ben in dienst gegaan omdat ik daar zin in had, voor het avontuur. Ik had geen flauw idee waar die zucht naar avontuur me zou brengen. Ons vertrek naar de oorlog had niets heldhaftigs. We vertrokken op een stralende dag in augustus 1940 met het troepen transportschip Otranto uit Liverpool zonder te weten waar de reis heen ging.

Ik keek naar het Royal Liver Building aan de overkant van de breder wordende strook water van de Mersey en vroeg me af of ik ooit de grote groene vogels boven op het gebouw zou terugzien. Liverpool was toen nog nauwelijks gebombardeerd. Dat zou komen na mijn vertrek, maar op dat moment was het voornamelijk een vredige stad. Ik was eenentwintig jaar oud en voelde me onoverwinnelijk. Als ik een van mijn ledematen kwijtraak, dan keer ik niet terug naar huis, nam ik me plechtig voor. Ik was een soldaat met rood haar en bijpassend temperament en dat zou me nog een heleboel narigheid bezorgen, maar zo was ik nu eenmaal.

Ik ging bij de landmacht omdat ik geen geduld had om te wachten tot ik bij de RAF terecht kon. Daar was meer administratieve rompslomp mee gemoeid. Dat was mijn eerste meevaller. Als ik de Spitfires boven mijn hoofd de wolken zag doorklieven wilde ik nog steeds bij de luchtmacht, maar een dienstverband bij de RAF zou bijna zeker een wisse dood hebben betekend. De RAF-piloten waren de ridders van het luchtruim, maar toen de Slag om Engeland begon, was die arme drommels maar een kort leven beschoren en ik was blij dat ik daar niet bij hoorde.

Ik ging op 16 oktober 1939 onder de wapenen, bleek goed te kunnen schieten en dus werd schutter Denis George Avey registratienummer 6914761 geselecteerd om zich aan te melden bij het Tweede Bataljon van de Infanteriebrigade en voor de basisopleiding naar een kazerne in Winchester gestuurd.

Het ging er daar niet zachtzinnig aan toe. Als echte 'beroeps' maakten ze het de nieuwe rekruten extra lastig. Er werd ontzettend veel geëxerceerd, met lichamelijke oefening en een hinderbaan waar geen einde aan leek te komen, zodat we elke avond uitgeput op onze britsen neervielen en uiteindelijk een heel goede conditie hadden. We leerden om te gaan met alle soorten wapens waarover het Britse leger beschikte, maar ik was opgegroeid met vuurwapens. Mijn vader kocht mijn eerste buks (een Four-ten) toen ik acht was. Die had een speciale verkorte kolf zodat ik, als ik het wapen schouderde, met mijn vinger bij de trekker kon. Het hangt nog steeds bij me thuis aan de muur.

Mijn vader eiste een strikte discipline in de omgang met wapens. Op het platteland bestonden geen grijstinten. Iets was altijd zwart of wit. Ik groeide op in een wereld met morele zekerheden en van mij werd verwacht dat ik opkwam voor het goede. Hij leerde me respect te hebben voor mensen en dieren. Vogels werden geschoten om op te eten en niet voor de sport. Ik leerde kleiduiven schieten en al snel kon ik ze zelf de lucht in slingeren, mijn buks pakken en ze aan flarden schieten voor ze op de grond waren neergekomen.

Het schieten met een dienstwapen was andere koek, maar ik kreeg er al snel handigheid in en binnen korte tijd raakte ik de roos van elke afstand tot aan zeshonderd meter.

Tegen het einde van een wel bijzonder lange dag lichamelijke inspanningen bevonden we ons op de schietbaan van Winchester. Ik haalde de trekker over van de Lee-Enfield .303, voelde de terugslag en schoot moeiteloos in de roos.

De jongens die zich met de schietschijven bezighielden verschooten zich achter een aarden wal. Ze wezen ons de treffers aan met een lange stok met een witte schijf van dertig centimeter middellijn aan het uiteinde. Toen de jongen de aanwijsstok aarzelend naar de schietschijf bewoog om mijn treffer aan te geven, spande ik de haan en schoot de witte schijf pardoos uit zijn hand.

De jongen liep geen enkel gevaar, maar tot mijn schaamte moet ik toegeven dat ik me uitsloofde. Het bezorgde me een fikse uitbrander maar maakte me populair bij de gewone soldaten. Ik was een man met een ster vanwege mijn schutterskwaliteiten en ik had een insigne op mijn uniform om dat te bewijzen.

De bajonettraining was behoorlijk gruwelijk. Bajonetten worden bij de jagers altijd 'zwaarden' genoemd. Wij werden erop voorbereid om mensen van dichtbij te doden, zodat je iemands adem kon ruiken en kon zien of hij zich die ochtend had geschoren. Je kreeg bevel om van dertig meter afstand schreeuwend op een als soldaat uitgedoste stropop af te rennen, het mes diep in zijn lijf te steken, het er weer uit te trekken en het geweer om te draaien zodat je terwijl je langs hem liep zijn kop eraf kon slaan.

Sergeant Bendle keek afkeurend toe. Hij was een kleine, gedrongen ijzervreter. 'Luider, luider!' bulderde hij ons toe tot we paars waren aangelopen. En hij was pas tevreden als we net zo hard schreeuwden als hij.

Het was psychologische oorlogvoering en het schreeuwen hielp je erdoorheen, maar we moesten het steeds opnieuw doen,

totdat we er experts in waren. Ik wist dat het een kwestie van hij of ik was, en ik wilde niet degene zijn die stuiptrekkend ineen zou zijgen.

Man-tegen-manbajonetgevechten waren leuker omdat dat onderdeel tenminste op een sport leek. We hadden zwaarden met een veermechanisme op onze geweren bevestigd, met een beschermend dopje op de punt. Als we toestaken zonder te worden geblokkeerd werd het lemmet geacht naar binnen te schuiven. Maar natuurlijk gaven de beroeps een extra stoot nadat het mes naar binnen was geschoven, wat vreselijke pijn in je maagstreek veroorzaakte. Dat was om je eraan te herinneren wat er op het spel stond als je je dekking liet zakken.

Na Winchester gingen we naar Tidworth op Salisbury Plain. Er was één officier die bijzonder populair was bij de jongens. Hij was een aantrekkelijke vent die zich goed verzorgde, met een dun zwart snorretje en keurig gekamd haar.

Hij was toen tweede luitenant, geloof ik, en een uitstekende officier; maar hij stond bij de overigen beter bekend als Raffles, de gentleman-dief. Die film was net voor het uitbreken van de oorlog uitgekomen en de affiches hingen er nog. Het was de hofelijke en mondaine filmster David Niven.

Na een oefening gingen we om hem heen staan voor een evaluatiegesprek, maar het enige wat we wilden horen waren de roddels uit Hollywood. Hij voelde zich thuis onder zijn fans, maar had voor de oorlog een opleiding genoten op Sandhurst en schikte zich nu weer naar het militaire leven. Hij had kort tevoren een hoofdrol gespeeld naast Olivia de Havilland in *Bachelor Mother* maar sprak het meest over 'Ginger' en we wisten allemaal wie hij bedoelde. Er werden heel wat grappen gemaakt voordat een van de jongens eruit flapte: 'Ik durf te wedden dat u overal liever zou zijn dan hier, luitenant.' Er viel even een stilte en toen zei hij: 'Laten we zeggen dat ik liever Ginger Rogers' tietten zou kietelen.'

We werden abrupt met de harde realiteit geconfronteerd in de vierde week van mei 1940, toen honderd van ons speciaal werden geselecteerd en afgemarcheerd naar het station van Tidworth zonder dat ons verteld was waarom. We wisten dat het slecht ging in Frankrijk. Ik kreeg het bevel over zo'n twintig man en moest de mortieren, machinegeweren en geweren distribueren.

Na een uur kwam de trein, wolken stoom en rook uitpuffend, het station binnenrijden. We stapten in, namen plaats tussen de burgers, waarna de rit naar de kust begon.

Het Britse Expeditieleger verkeerde in ernstige moeilijkheden. Calais was belegerd en de Duitse strop werd aangetrokken. Het Eerste Bataljon Jagers was daar in het nauw gedreven en onze eenheid van het Tweede Bataljon werd gereedgehouden om assistentie te verlenen.

We zaten aan de verkeerde kant van het Kanaal. Als je vanuit het veilige Engeland naar de kustlichten keek, kon je je maar moeilijk de catastrofe voorstellen die zich afspeelde aan de overzijde van die smalle strook water, maar we konden het gedreun van de zware kanonnen horen – een angstaanjagend, naargeestig geluid.

Het Eerste Bataljon was nog maar een dag of twee, drie in Frankrijk om te proberen de haven van Calais open te houden en ons leger te helpen ontsnappen. Ze boden fel verzet en vochten totdat alle kogels op waren. Een handjevol overlevenden werd door de Koninklijke Marine teruggebracht, maar de rest was gesneuveld of gevangengenomen. Winston Churchill heeft hen later bedankt. Hij zei dat hun actie ten minste twee Duitse pantserdivisies heeft tegengehouden toen de 'kleine schepen' mannen uit Duinkerken oppikten.

Voor ons zou het je reinste zelfmoord zijn geweest om ons in de strijd te mengen. We zouden al voordat we de kust bereikten zijn afgeknald. Gelukkig begrepen de bevelhebbers dat en werd het plan van tafel geveegd. Als ik een beschermengel had, was die weer precies op tijd geweest. Dit was de tweede keer dat ik door het oog van de naald kroop.

Toen ik eindelijk het vasteland van Europa bereikte was dat als gevangene.

We verhuisden naar Liverpool in het noorden, om ons kamp op te slaan op de racebaan van Aintree, waar elk jaar de Grand National plaatsvond. Nu was het een zee van soldaten die wachtten tot ze God mocht weten waarheen werden gezonden.

We sliepen in de openlucht en zelfs vroeg in de zomer werd je wakker met verstijfde ledematen en een slaapzak die vochtig was van de ochtenddauw. Maffen bij de Canal Turn met zijn beroemde bocht van negentig graden was een feest voor een knul die zijn leven lang tussen de paarden op de boerderij had gewoond. Na drie weken verkasten we naar een groot openbaar gebouw en waren we tenminste verlost van de vochtigheid.

Daar ontmoette ik Eddie Richardson voor de eerste keer. Hij was een prachtkerel uit een oud militair geslacht, dus noemden we hem Regiments-Eddie of afgekort Reggie. Hij was goed van de tongriem gesneden, misschien een beetje bekakt vergeleken met de rest van ons, en we deelden een kamer. Maanden later zou hij in de woestijn in de problemen komen op dezelfde dag dat het geluk mij ook in de steek liet.

De training in Liverpool nam een andere wending. We werden voorbereid op man-tegen-mangevechten in straten die op de nominatie stonden om te worden gesloopt. We leerden de fijne kunst van het maken en gooien van molotovcocktails, glazen flessen gevuld met brandstof. We leerden omgaan met de Mills-bom, een handgranaat met een gesegmenteerde stalen huls die eruitzag als een kleine ananas. Daar raakte ik in de volgende maanden mee vertrouwd. Ze waren levensgevaarlijk en tegelijkertijd doodeenvoudig. Je kon de lengte van de lont variëren om je drie, zeven of negen seconden de tijd te geven voor hij ontplofte, maar je moest het wel goed uitkijken. Het laatste wat je wilde was dat de vijand hem naar je terug zou gooien.

Je trok de pin eruit, rende naar voren en wierp hem met gestrekte arm als een bowler terwijl je je plat op je buik liet vallen.

Als je jezelf niet opblies, moest de granaat terechtkomen in een enorme kuil waar de explosie min of meer werd gesmoord. Toen ik zestien was, kon ik een cricketbal honderd meter ver werpen. Het was nog steeds een spel.

Toen we wegvoeren op de Otranto om ons in de strijd te mengen, waren we ons ervan bewust dat we Engeland in erbarmelijke staat achterlieten. Frankrijk had in juni gecapituleerd, Italië had de geallieerden de oorlog verklaard, er waren regelmatig luchtgevechten tussen de Luftwaffe en de gevechtsvliegtuigen van de RAF boven het zuiden van Engeland, en de Slag om Engeland was nog maar net begonnen.

Boven me stootten de twee zwartgeblakerde schoorstenen rook uit en overal om me heen hoorde ik het rumoer van mannen op zoek naar een slaapplek. Sommigen droegen plunjebalen en zochten een hut, anderen riepen hun maten en verkenden het schip. Onder ons in het ruim bevonden zich de voertuigen en het zware materieel.

Les Jackson was van het begin af aan van de partij. Hij was toen korporaal, een echte soldaat – een beste kerel met een glinstering in zijn ogen en een formidabel gevoel voor humor. Hij was ouder dan de meesten van ons, in de dertig, maar er was meteen een band tussen ons en aan het einde was die er nog. Achttien maanden later zou ik aan zijn zijde staan toen we tegen een muur van machinegeweervuur aan liepen.

Les had me voorgesteld aan zijn familie in Liverpool en ik was behoorlijk verkikkerd geraakt op zijn zusje, Marjorie. Ze was een heel aantrekkelijk blond meisje met een schattig Liverpools accent; een aardig meisje dat uitstekend kon dansen. Ik was een paar keer met haar uit geweest maar we waren de onschuld zelve. In die dagen kon je aan het einde van een avond een meisje kilometers ver naar huis brengen en mocht je al blij zijn als je werd beloond met een kusje op je wang. Toch was het bijzonder. Dat gezin had me enorm gastvrij ontvangen. Les' oudeheer was dol

op zijn borreltje, maar het zou vijf jaar duren voordat ik die drempel opnieuw zou overschrijden om hem op een biertje te trakteren en dat zou geen vrolijke gelegenheid zijn.

Ik had Marjories foto aan de muur van de piepkleine hut geprikt die ik deelde met vier andere soldaten, een paar dekken lager, maar zij was niet de enige die daar hing. Ik had altijd een boel vriendinnetjes gehad, dus ik had toen inmiddels een hele collectie.

Ik lag in het bovenste bed en Bill Chipperfield sliep onder mij. Hij was een eenvoudige jongen uit een heel arme familie in het zuiden, goudeerlijk en altijd aangenaam gezelschap. Er waren nog twee jongens, maar die hadden de pech dat ze op de grond moesten slapen. We zaten als sardientjes op elkaar gepakt en je kon je in het donker onmogelijk bewegen zonder iemand aan te stoten.

Voordat we aan boord gingen hadden we vierentwintig uur vrijaf gekregen, maar het grootste deel van die tijd was ik kwijt aan de reis heen en terug. Mijn familie woonde veel verder in het zuiden, in het dorp North Weald in Essex. Mijn ouders hadden een goeddraaiend boerenbedrijf, dus we kwamen nooit iets tekort, en ik was onder comfortabele omstandigheden op het platteland opgegroeid.

Mijn moeder vergoot heel wat tranen toen ze me ten afscheid kuste. Ik had samen met mijn zusje Winifred geposeerd voor een fotograaf. Die foto heb ik nog steeds. Daarop wappert haar haar in de wind. Ze droeg een gebreide jurk en om haar hals een kralenketting. Ik was in uniform, mijn broek hoog opgesjord, mijn korte uniformjasje strak om mijn middel en een soldatenmuts zwierig schuin op mijn hoofd. Toen ik afscheid nam kwam het geen moment bij me op dat ik wel eens niet terug zou kunnen keren. Ik was ervan overtuigd dat ik op mezelf kon passen. Dat was jeugdige overmoed. Winifred hield haar gevoelens diep verborgen. Wij wisten niet wat de oorlog ons zou brengen, dus waarom zouden we ons zorgen maken?

Degene die het wel wist maar zijn mond hield was mijn vader,

George. Hij had in de Eerste Wereldoorlog gevochten en wist wat ons te wachten stond: modder, bloed en ontberingen. Hij gaf me eenvoudigweg een hand en wenste me het beste. Hij was een correcte, trotse man, met een kop vol dik donker haar – een christen met hoogstaande morele principes en de spierbundels om die te verdedigen. Hij was nooit bij machte geweest me veel genegenheid te tonen, maar een deel van wat me later zou overkomen had ik aan hem te danken omdat hij ervoor zorgde dat ik opgroeide met de overtuiging dat principes in praktijk dienden te worden gebracht. Hij was een poosje gemeentesecretaris toen die functie respect en plaatselijke almacht met zich meebracht, maar hij was populair in het dorp omdat hij iedereen met problemen de helpende hand bood. Later kwam ik erachter dat hij voor een paar arme inwoners uit eigen zak de gemeentebelasting betaalde.

Thuis vond hij het moeilijk om zijn genegenheid te tonen en met complimentjes was hij heel zuinig. Toen ik als kind een belangrijke prijs met sport won, zei hij alleen maar: ‘Goed gedaan, jongen’ en daarna heeft hij het er nooit meer over gehad. Pas na de oorlog realiseerde ik me hoe vaak hij aan mij heeft gedacht. Kort nadat ik was uitgevaren had hij zich ook aangemeld bij het leger om mee te vechten. Daarvoor had hij moeten liegen over zijn leeftijd. Later kreeg ik te horen dat hij voortdurend naar me informeerde en ongeacht waar hij gelegerd was, probeerde uit te vinden waar ik zou kunnen zijn. Ik vermoed dat hij geloofde dat hij zo op me kon passen, maar natuurlijk zijn we elkaar nooit tegengekomen. Hij werd op Kreta gevangengenomen en moest ondanks een zware longontsteking zware dwangarbeid verrichten in Duitsland bij de aanleg van een spoorlijn door de bergen. Hij bracht heel wat tijd door met het van de berg smijten van bouten en moeren om te bewijzen dat ze hem niet klein konden krijgen. Hij kon een behoorlijke lastpost zijn. Die eigenschap heb ik waarschijnlijk van hem.

Terug aan dek keek ik toe terwijl de bemanning zich voorbe-

reidde op de gevaren die ons wachtten, de onderzeeërs en de mijnen die onder de golven op de loer lagen, klaar om een gat in onze flank te slaan en ons tot zinken te brengen. De enige bescherming tegen mijnen was een paravaan, een torpedovormig apparaat met scherpe vinnen. Over de reling hangend zag ik hoe het omlaag werd getakeld tot onder het zeeoppervlak.

Het haaiachtige geval kwam zodra het in contact kwam met de golven tot leven en de vinnen trokken het omlaag en weg van het schip. De zware kabel werd uitgerold tot het op een flinke afstand evenwijdig aan het vaartuig lag. De kabel was bedoeld om de mijn los van zijn ankers te wrikken om met machinegeweren te worden doorzeefd zodra hij aan de oppervlakte kwam, of om hem erlangs tegen de paravaan aan te laten glijden, waarbij hij onmiddellijk in een zuil van schuimend water explodeerde en het schip gespaard bleef. Dat bood ons enig soelaas.

Zulke apparaten fascineerden me. Ik was altijd al in de weer geweest met auto's en motoren, maar toen ik nog op de middelbare school zat had ik mijn zinnen op een echte ingenieursopleiding gezet. Zelfs toen al wilde ik de regie in handen hebben. Zo was ik altijd geweest. Als kind had ik mijn eigen kinderlegertje en we marcheerden rond met heuse vuurwapens, zij het zonder munitie. Ik werd tot klassenvertegenwoordiger gekozen en moest het pesten in de kiem smoren, wat ik ook deed. Later plaagde mijn vrouw Audrey mij ermee dat ik zelf een pestkop was geworden. Ik vrees dat ze dat niet alleen als grapje bedoelde. Ik was in elk geval nergens bang voor.

Ik ging naar Leyton Technical College in Oost-Londen en haalde goede cijfers. In 1933, toen Hitler rijkskanselier van Duitsland werd, liep ik in de aula van Leyton het podium op en ontving een prijs voor mijn studieresultaten uit handen van een man achter een lessenaar. Ik was pas veertien en ik had dieper onder de indruk van hem moeten zijn dan ik was. Het was Siegfried Sassoon, de soldaat en dichter uit de Eerste Wereldoorlog, toen ergens tussen de veertig en de vijftig, zijn haar nog donker in een

strakke scheiding boven zijn hoge voorhoofd. Hij sprak enkele woorden om me geluk te wensen en overhandigde me twee wijnkleurige boeken, goud op snee met een schild en een zwaard erop. Ik had boeken gekozen van Robert Louis Stevenson en Edgar Allan Poe.

Dat leek lang geleden. Aan boord van het schip zag ik het vasteland in een rokerige nevel verdwijnen. De beschaafde wereld die ik kende, met zijn normen en waarden, zijn gevoel voor fatsoen, gleed ook langzaam van me weg.

Hoofdstuk 2

LES JACKSON WIST ALTIJD HOE je dingen voor elkaar kreeg, zo zat hij nu eenmaal in elkaar. Kort nadat de Otranto zee had gekozen wandelde hij onze hut binnen, stapte over de mannen heen die op de grond lagen te slapen, maar maakte hen toch wakker. Hij keek naar de rij meisjes die ik op de muur had geprikt, onder wie ook zijn zusje Marjorie. Ik verwachtte op zijn minst een sarcastische opmerking, maar die bleef uit. Hij wist dat ik een zwak had voor Marjorie, maar hij had iets anders aan zijn hoofd.

‘Avey, ik heb een klus voor je. Je hebt pleecorvee.’

‘Wat? Dat meen je toch niet, ouwe reus?’

‘Je zult zien dat het de moeite waard is.’

Hij wist ook Eddie Richardson te paaien. Eddie was een verwend kostschooltype dat het woord ‘toilet’ al nauwelijks over zijn lippen kon krijgen, laat staan er een schoonmaken. Toen hij erachter kwam dat de pleeborstel het wapen van zijn keuze zou zijn was hij daar bepaald niet blij mee, maar Les had gelijk gehad. Elke dag een halfuurtje wc’s schoonmaken en we werden beloond met een feestmaal dat een koning waardig was. Sandwiches met ei en spek – zoveel als we op konden. Heerlijk. En daarbij kwam nog dat we de hele reis waren vrijgesteld van alle andere

corveetaken. Les was een echte ritselaar. Hij wist hoe hij de dingen handig moest aanpakken.

Op 5 augustus 1940 voeren zeventien schepen het zeegat uit. Een ervan keerde terug vanwege motorproblemen. De rest van ons stoomde met ons marine-escorte de Ierse Zee in. We hadden nog steeds geen flauw idee waar we naartoe gingen. Die informatie was geheim. Het vasteland was nauwelijks uit het zicht verdwenen toen het gegil van een sirene, een U-bootalarm, de lucht boven de gestage dreun van de motoren doorkliefde. Het schip kwam in actie, mannen renden alle kanten op. Ik baande me een weg tussen de stroom mannen door naar de mij toegewezen reddingsloep. Mannen met asgrauwe gezichten speurden de golven af op zoek naar een periscoop of, erger nog, een torpedo. Ik zag signalen opflitsen van de brug van de Otranto in de richting van vage grijze silhouetten aan de horizon. Naarmate de tijd verstreek en er niets werd waargenomen verdween het paniekgevoel. Ze lieten ons daar uren staan. Het leven aan boord van het schip verviel al snel in een saaie routine.

Op een dag werd ik door een hardhandige ruk aan mijn arm gewekt. De hut stond vol met luidruchtige maten en ik werd van mijn brits gesleurd. 'Wakker worden, Avey, we hebben iets voor je. Het is tijd om te laten zien dat je je loon waard bent,' zei iemand.

Voor ik goed en wel wist waar ik kijken moest werd ik, omstuwd door uniformen, meegesleurd. Overal om mij heen zongen en schreeuwden mannen uitgelaten. 'Dit zou ik niet willen missen,' zei iemand. 'Wacht maar tot hij die gozer te zien krijgt.'

Ik had geen idee wat me boven het hoofd hing, maar ik wist wel dat het geen pretje zou zijn. We liepen door smalle gangen, langs een eindeloze reeks deuren van hutten, en via een steile trap omhoog naar het dek. De frisse zeebries maakte me pas goed wakker. Ik werd meegevoerd langs het sloependek, met de reddingsboten in hun draagriemen en rijen gigantische witte lucht-

kokers die eruitzagen als de mondstukken van oude telefoons. We daalden af naar de achterstevan. Rechts maakte een jongen met sproeten enthousiast stotende bewegingen met zijn vuisten. Ik begon een flauw vermoeden te krijgen.

Ik zag in de openlucht op het achterdek een boksring, compleet met touwen. Daarbovenuit torende een enorme mast. Ze wisten dat ik bokste en in die tijd vocht ik om de minste of geringste aanleiding met iedereen binnen en buiten de ring. Meestal kwam ik als winnaar uit de strijd, maar meestal wist ik dan ook wie mijn tegenstander was.

Mijn handschoenen waren aan voor ik er erg in had en ik ging er onmiddellijk van uit dat ik de klos zou zijn. Hij stapte de ring in. Hij was helemaal niet groot, nog geen één meter tachtig, maar hij was stevig gebouwd en duidelijk sterk. Hij was een Schot die deel uitmaakte van de Black Watch, een gehard regiment Highlanders, en het lag voor de hand dat men ervan uitging dat ik een pak slaag zou krijgen.

Hij was overduidelijk een straatvechter, mogelijk zelfs een beroepsbokser. Terwijl ik mijn spieren losmaakte, bekeek ik hem nog eens goed en dat stelde me enigszins gerust. Zijn wenkbrauwen waren met littekens bedekt, hij had bloemkooloren en een platgeslagen neus. Een kerel die zo was afgetuigd was óf niet erg goed óf niet erg snel. Iemand had een beoordelingsfout gemaakt en ik was het niet.

Ik had sinds mijn jeugd op de boksschool gezeten en ik was snel. Terwijl ik door de ring danste, sjokte hij moeizaam in het rond. Hij slaagde er bijna in een paar stoten uit te delen, maar ik had een snelle linker en een gemene hoek op de koop toe. Ik mikte niet op zijn hoofd, maar halverwege de tweede ronde raakte ik hem hard in zijn maagstreek en snakkend naar adem ging hij neer. Het was voorbij.

Daarna bleef ik aan dek om de volgende partij te volgen, maar fraai was het niet. Al snel werd een officier van de Black Watch overgehaald om het op te nemen tegen een van zijn eigen man-

nen. Hij was duidelijk niet populair en knap onzeker – en terecht. Toen hij eindelijk in de ring stapte werd hij finaal ingemaakt, de arme stakker.

Afgezien daarvan ging het er in de meeste bokswedstrijden aan boord eerlijk en gemoedelijk aan toe. Ik bokste vaak een paar rondjes tegen Charles Calistan, goeie ouwe Charles. Hij had samen met mij op de opleiding gezeten en we konden meteen goed met elkaar overweg. Hij was een aantrekkelijke kerel met een dikke bos golvend zwart haar, half Engels, half Indiaas, die Urdu sprak en zich later als een held zou ontpoppen. Hij had het Victoria Kruis moeten krijgen. Bovendien was hij een talentvolle bokser en aan boord sparde ik regelmatig met hem.

Na elf dagen gingen we voor anker voor de kust van Freetown, Sierra Leone. Het eerste land dat we in zicht kregen na de Britse Eilanden. Het was duidelijk dat we om de Kaap heen zouden varen en dan koers zouden zetten naar Egypte. Twee dagen later en zonder een voet aan wal te hebben gezet, voeren we opnieuw in zuidelijke richting naar Kaapstad, waar ik de afgeplatte Tafelberg bezocht, die me al zo bekend voorkwam van aardrijkskunde op school, en even dacht ik dat het paradijs echt bestond.

Het was prettig om weer vaste grond onder de voeten te hebben en het was de eerste keer dat ik voet op vreemde bodem zette, tenzij je ons uitstapje naar Sheffield meerekent. Het was in Kaapstad heel koel voor die tijd van het jaar, maar ik vond het er geweldig. Op de kade werden we opgesplitst in groepjes. Eddie, twee anderen en ik werden toevertrouwd aan de zorgen van een welgestelde blanke Zuid-Afrikaan van middelbare leeftijd in een licht pak met een donkere auto. Hij had zich als vrijwilliger aangemeld om de jongens een rondleiding te geven.

Het was allemaal nieuw voor me. Voorheen had ik nog maar één keer een zwarte man gezien. Die verkocht iets op de markt van Epping en was bepaald niet op zijn mondje gevallen. Hij beweerde dat hij recht in de zon kon kijken zonder zijn ogen te beschadigen.

Als eerste ervaring in het buitenland was Kaapstad een doorslaand succes en we voelden ons de koning te rijk na al die tijd met zijn viereen opgesloten te hebben gezeten in een hut die bedoeld was voor twee. De man in het zomerpak nam ons mee naar een huis in koloniale stijl met enorme landerijen eromheen en stelde ons voor buiten bij het zwembad een douche te nemen. Eddie vroeg zich af of we echt zo erg stonken. Na ons aan boord wekenlang alleen zo nu en dan te hebben schoongespooten met zeewater stond ik onder een waterval van schoon water en voelde hoe het wekenlang opgespaarde zout en zweet van me af gleeed. Ik had de grootste moeite eronder vandaan te komen.

Later die dag betraden we, op uitnodiging van onze gastheer, een van de chicste restaurants die ik ooit had gezien, in het hart van de stad. Boven ons was een imitatiesterrenhemel geprojecteerd compleet met bewegende wolken. We waren stomverbaasd en om de dag compleet te maken was de maaltijd ook nog eens voortreffelijk.

Na vier dagen zeiden we Kaapstad vaarwel. De Tafelberg verwaagde tot een silhouet en het konvooi werd opnieuw opgesplitst, waarbij de Otranto een van de tien schepen was die om de Kaap heen en langs de oostkust van Afrika voeren. Op 14 september bereikten we het vulkanische eiland Perim in de toegang tot de Rode Zee. Van daaruit legden we, beschermd door de duisternis en nog steeds onder escorte van vier oorlogsschepen, het laatste stuk van de reis af. Spoedig zouden we binnen bereik zijn van de Italiaanse vliegtuigen en marine-eenheden die vanuit Massawa in Eritrea opereerden. Alle lichten aan boord van de Otranto werden gedoofd, zodat de bemanning op de tast haar weg door het schip moest zien te vinden. De verduistering was totaal maar de nachtelijke hemel was bezaaid met sterren en in het fosforescerende water van de Golf van Aden onderscheidde ik de onheilspellende vormen van een reusachtige manta.

Wij vormden de hoognodige versterkingen. Na voor anker te

zijn gegaan bij Port Taufiq, aan het begin van het Suezkanaal, omringd door marinevaartuigen, vrachtschepen, roestige sleepboten die zwarte rook uitspuwden naast piepkleine Arabische dhows en vissersbootjes, werden we naar Genefa gebracht, een uitgestrekt tentenkamp vlak bij de Grote Bittermeren. De strijd tegen de dorst was begonnen, maar overal in het kamp waren reusachtige aardewerken kruiken met koel water geplaatst die groot genoeg waren om een sergeant in te verzuipen. Dat was het goede nieuws. Het slechte nieuws was dat we de dag nadat we waren aangekomen een mars moesten lopen van bijna veertig kilometer door de woestijn rond een kale rotsachtige uitstulping die de bijnaam De Vlo droeg. Iemand vond dat we wel wat ontspanning konden gebruiken.

Toen ik nog in Engeland was en stropoppen te lijf ging met een zwaard was het 2RB, zoals we het Tweede Bataljon noemden, de woestijn in gestuurd. De Italiaanse dictator Benito Mussolini had ons nog niet de oorlog verklaard, maar het hing in de lucht. Zes weken lang stak Mussolini bombastische donderpreken af en het bataljon wachtte af en zocht verpozing. Ik herinner me nog dat ik in een tijdschrift een foto zag waarop een paar leden van het keurkorps over een rij vlijmscherpe bajonetten sprongen en bij mijzelf dacht: maak je borst maar nat, jongens, het zou er nog wel eens veel heter aan toe kunnen gaan.

De dag nadat de oorlog was verklaard, vertrok de Zevende Pantserdivisie, waar ook het 2RB deel van uitmaakte, meteen naar de Libische grens. Het was niet het modernste leger ter wereld. Sommige pantserwagens waren nog steeds de oude Rolls-Royce Silver Ghosts die Lawrence van Arabië in de Eerste Wereldoorlog had gebruikt, maar ze veroverden snel een aantal grensposten.

Mussolini deed zijn eerste echte zet toen ons konvooi zich voorbereidde op de oversteek over de Rode Zee. *Il Duce*, zoals ze hem noemden, zag wat Duitsland in Europa had bereikt en wilde

zelf ook een graantje meepikken. Hij had zijn zinnen gezet op de Nijl, het Suezkanaal en de Britse bevoorradingsroutes naar India en verder. Hij gaf maarschalk Graziani, die ‘de slager van de woestijn’ werd genoemd vanwege zijn wreedheden bij het neerslaan van een Arabische opstand, bevel Egypte en de Engelsen aan te vallen. Op 13 september stormden 85.000 Italiaanse soldaten vanuit Libië Egypte binnen en het veel kleinere Britse leger was genoodzaakt zich terug te trekken. Zijn troepen rukten verder op totdat ze waren aangekomen bij Sidi Barrani, een nederzetting aan de kust, negentig kilometer over de grens van Egypte. Mussolini beweerde korte tijd later in zijn Italiaanse propaganda-uitzendingen dat ze ervoor hadden gezorgd dat de trams in de stad weer reden. Trams? Ze wisten niet eens hoe ze dat woord moesten spellen. Het was niet meer dan een kluitje gebouwen en een zooi lemen hutten. Er was nauwelijks een behoorlijke weg, laat staan een trambaan.

De Italianen bouwden een keten van ingewikkelde versterkingen, beginnend bij de kust en afbuigend naar het zuidwesten tot diep in de woestijn. Hun kampen hadden romantische, geurige namen – Tummar, Rabia en Sofafi, alsof ze langs een of andere kruidenroute door de woestijn lagen. Toen waren er een kwart miljoen manschappen en wij kwamen ter versterking van de geallieerde strijdkrachten – die zowel in de lucht als op de grond verre in de minderheid waren, al met al niet meer dan honderd-duizend man.

Cairo was onze laatste halte voordat de oorlog werkelijkheid werd, de laatste kans om ons te ontspannen voordat het menens werd en ik me moest voorbereiden op krijgsgevangenschap en alles wat daarop volgde. Met z’n drieën, Charles Calistan, Cecil Plumber en ik, trokken we eropuit om de dubieuze geneugten van de stad te verkennen met een paar oudere soldaten die daar de weg wisten. Cecil was een bedachtzaam man, met een hoog voorhoofd en een scherp verstand. Ik kende hem als een briljante

wicketkeeper bij ons plaatselijke cricketteam in Essex. Nu waren die zorgeloze dagen op het dorpsveldje een vage herinnering. In plaats van de lijsters en leeuweriken vlogen er zwarte vliegtuigen boven de stad, die even exotisch als mysterieus was en gonsde van de geallieerde soldaten: Nieuw-Zeelanders, Indiërs, Australiërs en Britten.

We werden ingehaald door een koetsje dat stampvol zat met jongens in kaki kleren, allemaal in een opperbest humeur en klaar voor een wilde nacht. Ik had medelijden met het ingespannen paard. Voor ons stapten de mannen uit en riepen: 'Drie hoeraatjes voor de koetsier!' en toen smeerden ze hem zonder te betalen.

Er waren kamelen met onwaarschijnlijke lasten, ezels die met stokken werden afgeranseld door berijders die met hun voeten over de grond schraaptten en overal om ons heen renden straat-schoffies die schreeuwend om 'baksjissj, baksjissj' vroegen. Kleine jochies probeerden waardeloze prullen aan de man te brengen en anderen probeerden ons over te halen verdacht uitziende vijgen te kopen. Een stoffige tram reed ratelend met een flinke vaart voorbij, waarbij de vonken van de wielen spatten. Er hing een gelige mist in de lucht, een mengsel van uitlaatgassen en zwevende zanddeeltjes, alles doortrokken van de geur van een open riool.

We verlieten de lawaaiige straat waar de door paarden voortgetrokken voertuigen om voorrang streden met de vrachtwagens en gingen de Melody Club binnen. Ze noemden het Sweet Melody. Iemand had daar gevoel voor humor. De ingang werd aan het oog onttrokken door maffe verduisteringsgordijnen, hoewel buiten blauwe lampen stonden en overal door de ramen en deuropeningen licht naar buiten scheen. Toen ik het eerste gordijn passeerde, struikelde ik over een vormeloze gestalte die op de grond lag. In het halfduister onderscheidde ik aan mijn voeten het lichaam van een Australische soldaat die zich bewusteloos had gezopen.

We passeerden het tweede gordijn en betraden een schaars verlichte bar die blauw stond van de rook. Op een piepklein podium

speelde een band achter een hek van prikkeldraad. Dat was geen overbodige luxe. Ze deden hun best om te worden gehoord in die ranzige sfeer. Het zat er stampvol jongens met verlof uit de woestijn die op zoek waren naar wat vertier. Er zaten kogelgaten in het plafond en God mocht weten wat er allemaal op de grond lag. Doorgaans kregen de Australiërs daar de schuld van. In de woestijn waren ze goud waard, maar terug in Cairo waren ze als ze dronken waren een ramp.

Er hing een destructieve opwinding in de lucht. Dit was geen plek om te relaxen. We hadden net onze drankjes gekregen toen er vanaf een hoektafeltje geschreeuw opklonk. De jongen die het middelpunt van het tumult vormde, greep een stoel en gooide die achterwaarts over zijn hoofd. Hij kwam neer op een andere tafel met drinkebroers. Een van zijn eigen maten sloeg hem vervolgens met een rechtse hoek buiten westen. Misschien maakte hij daarmee een einde aan de vechtpartij of wellicht voorkwam hij een massale vechtpartij. De gemoederen werden bedaard en de bewusteloze stoelengooier werd naar buiten gedragen om naast de dronken kerel in de deuropening te worden gelegd. Anderen zetten de stoelen overeind, fatsoeneerden hun uniformen en hervatten hun geroezemoes even luidruchtig als voorheen.

Officieren gingen altijd naar de bar van het beroemde Shepherd's Hotel waar de high society van Cairo bijeenkwam. Gewone soldaten zoals wij moesten van goeden huize komen om te worden toegelaten. De koelte van de terrasbar vormde een andere wereld. Een man in pak speelde piano. Rotan fauteuils stonden gerangschikt op de tegelvloer. Egyptische obers in lange hemden serveerden drankjes van dienbladen die ze op één hand droegen. Ik was toen korporaal en meer een leider dan een volger. Ik was vastbesloten een aanstelling als officier te verwerven; het leven in het Shepherd's beviel me veel beter.

Later, toen de avond voor wat koelte had gezorgd, liepen we over de Engelse brug over de Nijl die werd bewaakt door vier gigantische leeuwen. 'Heb je die gezien?' riep een van de jongens.

‘Elke keer als er een maagd over de brug loopt, beginnen ze te brullen, dus pas maar op.’ Er werd ongemakkelijk gelachen. Met de woestijn in het vooruitzicht werd er voortdurend over meisjes gesproken. De gedachte dat spoedig de kogels om onze oren zouden fluiten zat ons niet lekker. Logisch dat er vaak over seks werd gepraat. Het bleek dat de meesten van ons nog maagd waren en daar ook eerlijk voor uitkwamen. Ik was eenentwintig en seks voor het huwelijk was in die tijd geen optie. Mensen kunnen zich dat nu niet meer voorstellen. Velen van ons zaten in hetzelfde schuitje. We waren oud genoeg om te sterven, maar we waren nog zo groen als gras. Ik was superfit en uiteraard uitgeput na een lange dag training, dus misschien dacht ik er niet aan. Voor sommigen was het een obsessie.

Eén straatnaam werd vaak genoemd. De Berka was het centrum van Cairo’s oudste beroep. Het was voor alle rangen en standen streng verboden terrein, omgeven door grote witte borden met zwarte kruisen erop en er vonden regelmatig invallen plaats door de marechaussee. Dat weerhield de jongens niet, maar op de een of andere manier stond het hele gebeuren me tegen. Ik begreep best dat jongens die op het punt stonden naar het front te vertrekken er eens heen wilden, maar ik verafschuwde het en ben nooit met ze meegegaan. Nu, aan de vooravond van ons vertrek naar de woestijn, wist ik diep vanbinnen dat ik me begon af te sluiten. Afleiding zou me de kop kunnen kosten en ik was vastbesloten te overleven, wat ze me ook maar naar het hoofd zouden slingeren. Dat betekende dat ik bij de les moest blijven.

‘Pak je boeltje bij elkaar, we taaien af.’ Het bevel klonk laconiek, maar we wisten wat het betekende. We vertrokken naar de woestijn. Ze noemden het ‘zee kiezen’ want het was een exotische, droge zee, een wonderbaarlijk landschap voor een jongen uit een groen, regenachtig land. We zouden ons aansluiten bij de Zevende Pantserdivisie, onverschrokken en rondtrekkend, de Woestijnratten.

De trein tufte traag langs stationnetjes met gekke namen als Zagazig. Vervolgens ging de reis westwaarts langs duizelingwekkend witte zandduinen begrensd door een felblauwe zee, voorbij een halte met een naam die ons niets zei, El Alamein, en een station dat Fuka heette en heel wat commentaar ontlokte.

We kwamen aan in Mersa Matruh, waar de Britten zich hadden verschanst, een soort vesting hadden opgeworpen en een primitief bestaan leidden in afwachting van verder oprukken van de Italianen. Wij moesten de Italianen verrassen, dus trokken we dieper de woestijn in. De hobbelige weg naar het zuiden werd breder toen konvooien vrachtwagens de gevaarlijkere obstakels ontweken.

Mijn droombeeld van glooiende zandformaties, gevormd door de wind, maakte plaats voor een stenen realiteit: droog en onherbergzaam met hier en daar een struik en plekken vaalgrijs stuifzand. Ze noemden het 'papland' en hier zou de strijd worden uitgevochten.

Een enorme steile helling van groot strategisch belang domineerde het landschap. De tweehonderd meter hoge Haggag el-Akaba loopt evenwijdig met de kust ten oosten van Sollum, waar de rotsachtige klippen uitsteken boven de Middellandse Zee, met de haarspeldbochten van de Halfaja-pas. De Britten hadden daar al een gewapend treffen meegemaakt toen de Italianen oprukten. Wij doopten de naam om tot Helle-pas.

Met nachtpatrouilles verkende het bataljon de Italiaanse stellingen. Ik maakte deel uit van de B-compagnie en tegen het einde van oktober begonnen we telegraafdraden door te knippen en legden we mijnen onder de wegen om Italiaanse troepen die de afgelegen woestijnfortificaties kwamen versterken tegen te houden.

Ik begon de woestijn beter te begrijpen en voelde de uitgestrektheid van Afrika met zijn onmetelijke luchten en verschroeiende hitte overdag en de meedogenloze koude 's nachts, wanneer je je uitstreckte onder de met sterren bezaaide hemel. Als er zandstormen opstaken was er geen ontkomen aan. De aanzwellende

muur van zand van een *khamsin* richtte zich hoog op als een bewegende berg en stortte zich over ons heen om de zon te verduisteren en de afbladderende verf van de voertuigen te schuren als een vlaag ijzervijlsel. De striemende zandkorrels drongen dwars door je kleren heen. Het enige wat je kon doen was dekking zoeken. Het enige beschikbare water bevond zich in de *birs*, oude bronnen en reservoirs, sommige nog stammend uit de Romeinse tijd, waarvan de inhoud in het gunstigste geval brak was en waar bij één gelegenheid een dode ezel in dreef. Dat leste de dorst, maar niet voor lang.

Als de avond viel groepeerden we ons en plaatsten de voertuigen, voornamelijk trucks en met een machinegeweer uitgeruste voertuigen, in een enorm groot vierkant. Er werden schildwachten uitgezet aan de buitenkant die elke twee uur werden afgelost, terwijl de rest van ons probeerde te slapen en de koele avonden plaatsmaakten voor koude nachten. In de duisternis mochten geen kampvuren worden gemaakt; je kon je alleen met een overjas, als je die bezat, warm houden.

Met de voertuigen die met een Bren-mitrailleur waren uitgerust raakte ik in de loop der maanden behoorlijk vertrouwd. Het waren snelle pantservoertuigen op rupsbanden, helemaal open, met een krachtige Ford V-8-motor in het midden. Er was ruimte voor één, soms twee boordschutters en ze waren voorzien van een Boys-antitankwapen dat kon worden afgevuurd door de commandant die voorin naast de chauffeur zat.

Ook de met smeerolie ingevette onderkant van het voertuig leerde ik goed kennen, want 's avonds groef ik een kuil in het zand, plaatste het voertuig daar vervolgens boven en wrong me tussen de zware rupsbanden de kuil in om wat bescherming te hebben tegen granaatscherven, bommen of kogels. Ik spreidde mijn dekbed, dat niet veel meer was dan een dikke deken in een plastic hoes, controleerde of mijn .38 revolver binnen handbereik lag en of ik bij de handgranaten kon voordat ik mijn hoofd te rusten legde.